

Kaló Béla

A Parnasszus körül

Kalász László versei és
Erdélyi Z. János Thomas Bernhard - fordításai

(*Posztumusz mítoszok*) Hét esztendeje immár, hogy elhunyt Kalász László (1933-1999), az észak-magyarországi Bódva-völgy József Attila-díjas költője, aki a sárospataki tanítóképző elvégzése után egész életét egy kis borsodi faluban, Szalonnán élte le, s lett egy nemzedék csaknem feledésbe merült legendája. Halála előtt egy évvel jelent meg tizedik kötete, a *Nagy jövő mögöttünk*, s most napvilágot látott hátrahagyott verseinek posztumusz kötete: *A világ dallama*. A már ismert és az évtizedek alatt sokat méltatott Kalász-képen ez a verseskötet nem változtat, legföljebb még árnyaltabbá teszi azt a pikúrát, amelyet róla alakított ki korábban a (még) versolvasó közönség.

Kalász a *Kalevala* költője, balladás magyar lélek, amely már kiveszett nemcsak a lírából, de a közgondolkodásból is. Anakronisztikus? Inkább mitikus, amennyiben elfogadjuk Cassirer definícióját a mítoszteremtő elméről: „*Sohasem passzív módon észlel, tevékenysége nem merül ki a dolgok puszta szemlélésében. Minden megfigyelése az érzelem és az akarat aktusaiból származik.*” Kalász törzsi költő volt, amennyiben a törzsi szervezet még hordozza a hagyományokat, a nemzeti sajátosságokat. Vagyis nem divatos, nem európeér. Internacjonalizmusa legföljebb megyehatárokat lépett át, a Cserehát „magaslatairól” nem volt érdemes tovább néznie.

Kalász bölcs volt. Képes volt függetleníteni magát életstílusunk anarchikus ritmusától. Több mint negyven évig ugyanarról volt szó nála: a bartóki líramodell és a folklórba ágyazott szellemi érdeklődés összhangjának le-

hetőségéről. S aztán a nagy kísértés, a Halál is ott motoz utolsó verseinek java részében:

*Azt hogy
meddig élek
nem tudom
nem tudom hogy végső percem miként lesz
fetrengő kínban
sár-ravatalon
mocskom harapva
S öngyilkos kezem
vagy ránc-simultan
bomlásná nyugodva*

(Azt hogy)

Utolsó éveiben gyakran volt kórtermek lakója. Rusztikus, fanyar humora néha cserben hagyta, idegei nem mindig engedelmestek az elmének. Aki ismeri Hrabal utolsó esztendőinek krónikáját, sok analógiát vélhet felfedezni Kalász és a cseh íróóriás sorsa között.

A posztumusz kötetre leginkább Jánosi Zoltán megállapításai jellemzőek: „*a kalevalázó félhosszú vers a Kalász-esztétikában egyszerre jelent stílusimitációt, önstilizációt, intertextuális kapcsolatlétesítést, új poétikai érték- és formakeresést.*” – s nem véletlen, hogy a líra folklórelemeit kutató irodalomtudós foglalkozott-foglalkozik eme költészet motívum-gyökereivel. Az eddigi legalaposabb Kalász-monográfus viszont Cs. Varga István, aki *Költő a Bódva-völgyben* címmel összefoglalta életművét.

Az évek során, első kötetének (*Szánj meg idő*, 1967) megjelenése óta szinte mindent leírtak róla. Kalászt a régi hatalom is kedvel-

te, mert hiányzott belőle az anarchia minden formája. Inkább félreállt, „letörölte”. Vagy viccet csinált mindemből, a patetikum, álhumánnum által szentnek tartott „érzeményekből” is. Tehette, ő valóban hitt abban (és sorsa bizonyította is), hogy itt „élned s halnod kell.” 73 éves lenne, még élhetne s alkothatna. Műve így is egységes egész, a legjobbak mindig ugyanazt írják, Kalásznál sem tudunk újat mondani: szerelem, halál, élet, az emberi szerep (mint minden alkotásban évezredek óta) egyéni, a folklórban gyökerező, a már ismert formákat felelevenítő és megújító kifejezése – nos ouvre-je ennyi.

A legenda – ha szűkebb körben is, de – tovább él, bár töri az idő. Az emlékezetben úgy marad meg mindenkinek, aki ismerte, mint saját szabadságát soha el nem veszítő, az életet derűs szkepticizmussal szemlélő, időtlen és kortalan alkotó. Egy-egy sora, „beszólásai”, játékos nyelvi szófacsarásai máig közszájon forognak. Posztumusz mítoszait, utolsó verseit, ennek fényében olvashatjuk.

(*Út a nihil felé*) Magyar nyelven most jelent meg először a világhírű osztrák próza- és drámaíró, Thomas Bernhard (1931-1989) fiatalkori verseinek gyűjteménye *A Hold kardja alatt* címmel. A fordító, Erdélyi Z. János korábban magyarra ültette a rokonlélek osztrák Georg Trakl (1887-1914) költeményeit; Bernhard, mint költő, témaválasztásában hasonlít a századfordulós expresszionista elődhöz. A hit keresése, a gyökértelen, minden köteléktől megszabadított egyed alakja, a paraszti lét és genesis tudata, s a halál örökös közelsége (a későbbi állandó téma) már a huszonéves alkotó motívumai között is szerepel.

Thomas Bernhard betegsége ab ovo produkálta azt a mizantropikus, nihilbe torkolló mikrovilágot és magatartásmódot, amelyet tökéletesre fejlesztett, s gyakorolt haláláig. Az ő útja a saját útja volt, nem úgy, mint az emberek millióinak, akik valami másra törekszenek, mint amik valójában, s mindig valamely más úton kívánnak járni, mint ami megadatott nekik. Ahogyan egy interjúban

vallja: „Az ember nem változik. Alapjában már gyermekkorban ugyanaz, ilyen értelemben én sem változtam soha.”

Bernhard nem szerette a nyugalmas és természetes dolgokat, az ál-nyugalmat, a harmóniának hazudott állapotot: „*Kapaszkodom megmentő szalmaszálba // Átdőf tekintete, vak vágaton // tartok sötétbe, gondolatba zárva, // hol nem maradt, csak kő és rágalom.*” A megkeseredett költő már ott van a versekben, s a fordító ezt kiválóan érzékelteti. Azt a tényt, hogy az élet túlnyomó részre kellemetlen, s így az emberek gyakran önmagukba zárkóznak, a lírikus jól látta. Negatív világvélemény, s végletesen kiábrándult depresszív alkat nagy tehetséggel. Ez Bernhard öntörvényű, filozofikus világa, individuuma.

Taszító ez az aura, az életigenlő ember fel fogása merőben különbözik a lélet és lelket füstüveg függönyön át szemlélő alkattól. A lélet alkonya, a lelki koldusattitúd már a korai Bernhard gondolatvilágában is jelen van. Ötvennyolc éves korára aztán eljut a teljes ürességig, persze mindig jön valami addig is, mint írja egy önéletrajzában, de amit várhatunk, az a pusztító kétségbeesés, az elhasznált élet, a nihil. Ami van: a félelem, a bénító üresség, az „eltengedett élet”, hiszen „*akár kamrában, akár hivatalban, akár kastélyban vagy kunyhóban élsz, akár az észak mágusa vagy, akár a dél idiotája, végső soron egyre megy.*” Erdélyi Z. János fordítása jól tükrözteti a kegyetlen és vigasztalan valóságtérképű alkotó egész életre szóló ars poeticáját: a társadalomból végérvényesen kiszakadt ember önpusztító magányának vállalását.

A cikluscímek is sokatmondóak, pl.: *A földön és a pokolban, Kéiegett városok, Halál és kakukkfű* vagy *Az éj, mely átszúrja a szívedet*. Bernhard verseit olvasva felismerhető: a belsőt betakarja a külső, mert az ember itt áll meztelen, s fel akar öltözködni abba, amit leír. A kiszolgáltatottság élvezetté válik, már az ifjú szerző is kétségkívül mazochista. Expresszionista és szürrealista hatásokat is fölfedezhetünk a versekben, s némi utánérzéseket is (olykor az angol Dylan Thomas

(1914-1953) is eszünkbe juthat Traklon kívül). Bernhard később megtagadta, vagy nem nagyon ismerte el lírikusi munkásságát („költészet akkor jön létre, ha mindent kikapcsol az ember”), de ezt nevezhetjük álarcnak is, hiszen élete vége felé prózai munkáit sem tartotta különösebben számon. *„Kidobom a dolgokat, mint egy hőlégballonból. Kidobjuk a homokzsákokat, ezek a könyvek, és egyre magasabbra emelkedünk”* – vallotta.

Az ember logikus módon egyre többet lát, mert az idő végpontjában áll. Ez egyrészt haladás, másrészt tapasztalás. Vagy gonoszság, ahogyan Bernhard véli. Hiszen vannak mondatok, amelyek önmagukban véve csak szétesnek és a semmiben oldódnak föl, csak hogy igen jól vannak felépítve, és jobban izgatják a fantáziánkat, mint a legtöbb másik, amit leírtak.

Fekete-fehér verseket olvashatunk Thomas Bernhard könyvében. Ahol minden éjszaka

már csak egyórányi alvás. Amikor még nem a haláltól fél az ember, csak önmagától és az emberektől, hiszen *„gyötréssel ébred valamennyi nap, beszédemben van/gyászom legendája bezárva”*. Persze egy életet lehetetlen pontosan leírni, s még lehetetlenebb kitergetni. Bernhard szerint az életet nem lehet elmagyarázni.

Szellemileg kilúgozódik az olvasó, mikor leteszi ezt a kötetet. Felejteni akarja a sok negatívumot, az élet ellökésének ezt a koncentrált módját, de valami mégis megmarad. S ez nem egyéb, mint saját érzéseink, lelkiismeretünk és tapasztalásaink lenyomata. Erdélyi Z. János kiváló műfordítása út a prózaíró Bernhardhoz: egy végső soron dekadens, terméketlen sorshoz, amely összességében mégis kiemelkedő nyelvi-poétikai teljesítményt produkált, egyszerűen és megismételhetetlenül.

(A világ dallama. Kalász László versei, szerkesztette: Kalász Antónia, lektorálta és az utószót írta: Jánosi Zoltán, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2005; Thomas Bernhard: A Hold kardja alatt. Összegejtött versek, fordította: Erdélyi Z. János, Napkút Kiadó, Budapest, 2005)